

Чейпеш Іванна Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра іноземних мов,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

Кухта Марія Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра педагогіки та психології,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДИДАКТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ КУЛЬТУРОВІДПОВІДНОСТІ Й ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розкрито суть дидактичних принципів культуровідповідності й полікультурності і виокремлені чинники детермінованості їх природної трансформації в соціумі, пов'язані з інтеграційними процесами й інтенсивними міжнародними контактами. На основі аналізу наукових джерел і педагогічної практики визначені шляхи і засоби реалізації досліджуваних дидактичних принципів у навчальному процесі з іноземної мови відповідно до базової потреби сучасної людини з набуття навичок міжкультурного спілкування в різних сферах життєдіяльності.

Ключові слова: дидактичний принцип, культуровідповідність, полікультурність, навчальний процес, іноземна мова.

Вступ. Ще на початку ХХ ст. німецькі вчені В.Дільтей і Е.Шпрангер започаткували новий напрям досліджень – педагогіку культури. У праці «Eine Gedächtnisrede» вчені розглядають освіту як синхронний процес опанування людиною культурної спадщини й удосконалення самої людини здобутими засобами культури. Синхронізація процесів освіти й культури ще більш очевидна в умовах сучасних інтеграційних процесів, коли йдеться про формування єдиного європейського і світового культурного простору в аспекті отримання освіти високої якості, досягнення високого рівня професійної конкурентоспроможності, долучення до загальнолюдських культурних цінностей і водночас збереження власної культурної ідентичності народів. Зазначені чинники, на нашу думку, детермінують природну трансформацію дидактичних принципів культуровідповідності й полікультурності в навчальному процесі з іноземної мови як у загальноосвітній, так і вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням культуровідповідності освіти значну увагу приділяють сучасні українські вчені І.Бех, І.Зяюн, В.Кремін, Н.Ничкало, Г.Онкович, О.Сухомлинська, О.Рудницька, С.Черепанова, П.Щербань та інші. Аналіз їхніх праць дозволяє називати культуру найважливішим чинником розвитку освіти і її засобом.

Загалом культурологічний підхід в освіті визначається як «сукупність методологічних прийомів, що забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального й психічного життя, зокрема сфери освіти й педагогіки, крізь призму системотворних, культурологічних понять: культура, культурні зразки, норми й цінності, спосіб життя, культурна діяльність й інтереси тощо» [6, с.333]. О.Черепанова вказує на оновлення методології філософії освіти в сучасному соціумі, підкреслюючи: «Освіта, орієнтована на цінності культури, людини і науки, активізує її функціонування як відкритої системи зі здатністю до полікультурної комунікації при збереженні розмаїття національної ідентичності» [5, с.5]. У міркуваннях Б.Гершунського щодо принципу культуровідповідності освіти наголошується на те, що освіта завжди повинна спрямо-

уватися на формування особистості, забезпечуючи її освіченість, професійну компетентність, культуру й ментальність: «Результат освіти врешті-решт повинен оцінюватися з урахуванням динаміки загальнолюдських цінностей та ідеалів, критеріїв матеріально-духовного прогресу людини та суспільства, що змінюється» [1, с.62]. Отже, джерельна база дослідження засвідчує неабиякий інтерес до означеної проблеми, виявляючи нові напрями в її вирішенні, один з яких – коректне доповнення й розширення змістового поля класичного принципу культуровідповідності за реальних умов життя.

Мета статті полягає в розкритті детермінованості трансформації дидактичних принципів культуровідповідності й полікультурності сучасним соціумом та визначенні педагогічних засобів їх реалізації в навчальному процесі з іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Дидактичний принцип культуровідповідності навчання вперше обґрунтував німецький вчений А.Дістервег, назвавши його паралельно з принципами природовідповідності й самодіяльності визначальними для правильної організації процесу навчання. В українському педагогічному словнику його суть тлумачиться як «відповідність навчання вимогам середовища й часу» [2, с.183], що означає співвіднесеність навчання і виховання з вимогами реального життя й соціального простору, формування особистості в контексті передової культури і науки, орієнтацію освіти на культурні здобутки, прийняття соціокультурних норм суб'єктами педагогічного процесу та їх подальший розвиток.

Виходячи з даного тлумачення й особливостей сучасного соціуму, можемо вказувати на необхідність поступової трансформації принципу культуровідповідності в принцип полікультурності, який, на думку вчених, «сприяє збереженню й примноженню всієї різноманітності культурних цінностей, норм, зразків поведінки і форм діяльності в освітніх моделях; допомагає становленню культурної ідентичності та розумінню культурної різноманітності сучасних співтовариств і неминучості культурної розбіжності людей» [3, с.32]. Доповнення принципу

культуровідповідності новим контекстом детерміноване новим видом індивідуального прояву культури в соціумі – іншомовною комунікативною культурою, що пов'язана з базовою потребою володіння іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування в усіх сферах життєдіяльності.

Щоб досягти всього цього через освіту, підкреслює академік В.Кузь, слід надати принципу полікультурності в контексті навчального процесу такого ж високого статусу, як класичним дидактичним принципам науковості, природовідповідності та іншим, оскільки нагальним є завдання закладів освіти «вчити поважати культуру будь-якої соціальної групи, вміти приймати її такою, якою вона є, реагувати на культурні відмінності не стільки емоційно-імпульсивно, скільки раціонально, стимулювати бажання пізнавати різні культури й терпляче ставитися до носіїв інших культур» [3, с. 34].

В навчальному процесі з іноземної мови зазначені дидактичні принципи передбачають синхронне вивчення іноземної мови та іншомовної культури, оскільки під час іншомовного спілкування суб'єкт сприймає не стільки мову, скільки «картину світу», вибудовану іншою мовою, яка в носіїв різних мов має свою специфіку, закладену в ній культурними особливостями. У цьому зв'язку особливу увагу звертаємо на культурологічну модель «Діалог культур» В.Біблера й С.Курганова і «Збагачувальну модель» Ю.Кулюткіна.

В основі першої – поєднання цілої низки ідей: М.Бахтіна про «культуру як діалог», Л.Виготського про «внутрішнє мовлення», В.Біблера про «філософську логіку культури». Основна спрямованість моделі – діалогічне мовлення, яке допускає співіснування різних культур. Нам імпонують позиції педагога й студента в такій моделі. Наприклад, педагог ставить навчальну проблему, вислуховує всі варіанти її бачення студентами, допомагає виявити логіку різних культур, визначити основну думку та обґрунтувати її культурними концепціями. Студент у навчальному діалозі опиняється в проміжку культур (між рідною й чужою), що вимагає від нього особистого світобачення й ціннісного спрямування, залежно від виду діяльності (у нашому випадку іншомовної комунікативної діяльності).

Основна спрямованість другої, збагачувальної моделі – індивідуальний ментальний досвід, який в умовах полікультурного інформаційного простору повинен бути гнучким і динамічним, зокрема, по відношенню до культур тих народів, мова яких вивчається [4]. У протилежному випадку є небезпека міжкультурного неприйняття, тому що носії інших культурних цінностей завжди схильні сприймати чужу культуру, мову, національні особливості з позиції вивисеності над ними. Хоча така зверхня позиція, з психологічної точки зору, пов'язана з механізмом індивідуального захисту від чогось нового, швидше чужого й незрозумілого, однак для сучасних умов життя та успішної професійної діяльності є неприйнятною. Дослідники проблем іншомовної кому-

нікації називають цей феномен культурним шоком. Завдання сучасної освіти – забезпечити суб'єктів міжкультурного діалогу від його прояву. Систематичне використання елементів збагачувальної моделі в навчальному процесі розвиває здатність до рефлексії й набуття комунікативного досвіду на основі пізнання, співставлення, прийняття, інтерпретації, оцінних суджень тощо.

З нашої точки зору, обидві моделі реалізують принцип полікультурності освіти, дотримання якого забезпечує реалізацію п'яти видів дидактичних цілей у процесі вивчення іноземної мови: знання формальної, або «високої» культури (географічні особливості, історичні події, мистецькі досягнення тощо); знання побутової культури (розуміння активних і пасивних соціокультурних моделей поведінки, уміння адекватно реагувати на ситуації спілкування і використовувати невербальні засоби спілкування); емоційне сприймання, яке відображає шанобливе ставлення до унікальності національних особливостей різних спільнот; розуміння культури носіїв іноземної мови, що вивчається, у межах власної країни; уміння оцінювати істинність знань про культуру, а також здатність до пошуку й систематизації інформації про культуру.

Важливі аспекти означеної теми дослідження розкриті в зарубіжних проектах «Methoden des fremdsprachen Deutschunterrichts» («Методи навчання німецької мови»), присвячених сучасним комунікативним технологіям [7; 8]. На основі їх змістового аналізу нами виокремлені кілька важливих напрямів організації процесу навчання іноземної мови: – створення атмосфери навчання, максимально наближеної до природних комунікативних умов; – розвиток іншомовних комунікативних навичок, спрямований на дискусію та діалог культур; – реалізація інтеркультурного (міжкультурного) концепту навчання через роботу з різними видами текстів; – забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу з акцентом на більшу активність тих, хто навчається.

Викладений матеріал дозволяє сформулювати такі **висновки**: трансформація дидактичних принципів культуровідповідності й полікультурності детермінована новим видом індивідуального прояву культури в соціумі – іншомовною комунікативною культурою, що пов'язана з базовою потребою сучасної людини володіти іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування в усіх сферах життєдіяльності. Існують зовнішні чинники детермінованості (інтеграційні процеси, інтенсивні міжнародні контакти) і внутрішні (відповідність педагогічного процесу вимогам соціуму, індивідуальна мотивація учіння й самореалізації, досягнення професійної конкурентоздатності тощо). Апробація зазначених принципів у навчальному процесі з іноземної мови дозволила виявити ефективність використання освітніх моделей «Діалогу культур» і «Збагачувальної моделі» як таких, що забезпечують здатність до самоактуалізації в інформаційному полікультурному середовищі життя сучасної людини.

Список використаної літератури

1. Гершунский Б.С. Философия образования / Б.С.Гершунский. – М., 1996. – 186 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
3. Кузь В.Г. Виклики сучасної епохи і педагогічна наука / В.Г.Кузь // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 4. – С.27-39
4. Кулюткін Ю.Н. Психологія обучения взрослых / Ю.Н.Кулюткін. – М., 1985. – 127 с.
5. Черепанова С.О. Філософія освіти і педагогіка: цінності культури. Комунікативний етикет: Україна, Великобританія, Німеччина, Франція, Іспанія / С.О.Черепанова, ідея проекту. – Львів, 2007. – 392 с.

6. Якса Н.В. Основы педагогических знаний: Навчальний посібник / Н.В.Якса. – К.: Знання, 2007. – 358 с.
7. Dieling H. Phonetik lehren und lernen. Fernstudienprojekt zur Fort- und Weiterbildung im Bereich Germanistik und Deutsch als Fremdsprache / H.Dieling, U.Hirschfeld. – München: Druck-Haus Langenscheidt, 1999. – 178 s.
8. Grüner M. Computer im Deutschunterricht Fernstudieprojekt zur Fort- und Weiterbildung im Bereich Germanistik und Deutsch als Fremdsprache / M.Grüner, T.Hassert. – München: Druck-Haus Langenscheidt, 2000. – 208 s.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2016 р.

Чейпеш Иванна

кандидат педагогических наук, доцент,
кафедра иностранных языков,

Государственное высшее учебное заведение «Ужгородский национальный университет», Ужгород, Украина

Кухта Мария

кандидат педагогических наук, доцент,
кафедра педагогики и психологии,

Государственное высшее учебное заведение «Ужгородский национальный университет», Ужгород, Украина

ТРАНСФОРМАЦИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ ПРИНЦИПОВ КУЛЬТУРОСОООТВЕТСТВИЯ И ПОЛИКУЛЬТУРНОСТИ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

В статье раскрыта сущность дидактических принципов культуросоответствия и поликультурности, а также выделены факторы детерминированности их естественной трансформации в социуме, связанные с интеграционными процессами и интенсивными международными контактами. На основании анализа научных источников и педагогической практики определены пути и средства реализации исследуемых дидактических принципов в учебном процессе по иностранному языку в соответствии с базовой потребностью современного человека по приобретению навыков межкультурного общения в разных сферах жизнедеятельности.

Ключевые слова: дидактический принцип, культуросоответствие, поликультурность, учебный процесс, иностранный язык.

Cheypesh Ivanna

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant Professor
Department of Foreign Languages
State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Kukhta Maria

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant Professor
Department of Pedagogy and Psychology
State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

TRANSFORMATION OF DIDACTIC PRINCIPLES OF CULTURE-CORRESPONDENCE AND MULTICULTURALISM IN THE LEARNING PROCESS OF A FOREIGN LANGUAGE

The article analyzes the cultural approach in education and understanding of education as a process of mastering the human cultural heritage. The article reveals the essence of teaching the principles of multiculturalism and culture-correspondence as well as determination of their natural transformation of modern society, in particular the integration processes and intense international contacts. Based on the analysis of scientific sources there is proved a necessity of gradual transformation of the culture-correspondence principle into the principle of multiculturalism, which contributes to the preservation and augmentation of cultural values, norms, behavior patterns and forms of educational models. The author of the article presents the results of testing in the process of learning a foreign language in form the two educational models: «Dialogue of Cultures» and by Biblera and Kurhanov as well as «Enrichment model», elaborated by Kulyutkin. Both models are implementing the principle of multicultural education, compliance with which ensures the implementation of the five types of teaching objectives in the process of learning a foreign language: knowledge of formal, or "high" culture (geographical features, historical events, artistic achievement, etc.); consumer culture knowledge (active and passive understanding of social and cultural patterns of behavior; ability to react and communicate using nonverbal means of communication); emotional perception that reflects respect for the unique characteristics of different national communities; understanding of the culture media of foreign language study, within their own country; the ability to assess the truth of knowledge about the culture and the ability to search as well as classification of information about the culture.

Key words: didactic principle, culture-correspondence, poly-culture, the learning process, foreign language.